LIETUVĖ MOTERIS MAIRONIO KŪRYBOJE

A. TYRUOLIS

A. MAKŪNAITĖ ILIUSTRACIJA

Šiemet sueina lygiai 40 metų nuo didžiojo lietuvių poeto, tautos atgimimo dainiaus Maironio mirties (1932 m.). Ta proga pažiūrėkim, kaip lietuvė moteris pavaizduota mūsų didžiojo poeto kūryboje.

Lietuvė moteris — motina ir ypač mergaitė — ryškesniais bruožais pirmiausia parodyta pagrindiniame Maironio poezijos kūrinyje "Pavasario balsuose", kurio pirmasis leidimas pasirodė 1895 m.

"Pavasario balsais" Maironiui rūpėjo tautos priespaudos laikais kelti Lietuvos tėvynės meilę, parodyti jos gamtos grožį, jos praeities didingumą. O visuose tuose gyvenimo reiškiniuose šalia vyro dalyvauja ir moteris. Poetas čia ne tik pažvelgia į lietuvę moterį iš šalies, bet ir sueina su ja į artimesnį kontaktą, ypač vadinamoj egocentrinėj lyrikoj. Visa tai susiję su poetui artimesne aplinka, su jo tėviške, jo gyvenamąja vieta.

Pirmiausia — lietuvė motina. Bene ryškiausiai jos paveikslą pamatom "Mano gimtinėj":

Ten močiutė užlingavo
Raudomis mane,
Į krūtinę skausmą savo
Liejo nežinia.

Be abejo, šis kuklus lietuvės motinos vaizdas artimas liaudies dainos močiutei, bet kartu jis turi ir gilesnę prasmę. "Šis paveikslas primena tas Daukanto motinas, kurios geba savo vaikams darbus jų bočių prabočių papasakoti" ir kurioms jis skiria savo pirmąją Lietuvos istoriją. Čia randame tą patį santykį, kurį išsakė V. Kudirka: "Mano motina davė man, ką apskritai lietuvė motina gali duoti savo vaikams . . . " Per motiną poetas susijęs glaudžiausiais kraujo ir dvasios ryšiais su savo liaudimi, su savo žeme, su jos istorija ir jos žmonėmis, su liaudies vargais, jos likimo skausmingumu." (V. Zaborskaitė. Maironis. Vilnius, 1968, p. 126).

Aplamai lietuvė motina Maironio poezijoj iškyla kaip gimtosios kalbos ir savo papročių meilės saugotoja. Ji kantriai neša vargą, kaip ir liaudies dainos motina (su viltim, kad viskas vieną dieną pasikeis).

Lietuvę motiną Maironio poezijoj matome ne tik kaip vargo vaikų, bet ir kaip karžygių, pasiryžusių už tėvynę mirti, gimdytoją ir auklėtoją. "Senovės dainoj" poetas ramina tokią karžygio sūnaus motiną:

Oi neverk, motušėle, kad jaunas sūnus
Eis ginti brangiosios tėvynės!
Kad pavirtęs, kaip ąžuolas girių puikus,
Lauks teismo dienos paskutinės.

Taip nelaužyk sau rankų, kaip beržo šakas
Kad laužo užrūstintas vėjas;
Tau dar liko sūnų; kas tėvynę praras;
Antros neišmels apgailėjęs.

Ne kartą motinos vardas sutapatinamas su tėvyne Lietuva, eina poetiniu įvaizdžiu. pav. "Pavojuj motina — tėvynė".

Lietuvaitės, lietuvės mergaitės vaizdas Maironio poezijoj iškyla, palyginti, gana dažnai. Kaip ir lietuvė motina, ji daugiausia artima liaudies dainose idealizuojamai mergaitei. Poetas jieško išviršinio ir išvidinio mergaitės grožio pusiausvyros. Išviršinio grožio atžvilgiu lietuvaitė lyginama su balta lelija (lelijėle), ji dažniausiai mėlynakė ir geltonkasė (artima nordiniam tipui), skaistaveidė, puošiasi rūtų vainikėliu, brangina gintarą. Charakterio atžvilgiu Maironis lietuvaitėje pirmiausa ješko aukšto dorinio susipratimo, savo kalbos, dainų, papročių, tikėjimo, meilės, viso to, kuo ir gali pasireikšti tikroji tėvynės meilė.

Bene ryškiausių lietuvaitės etninio charakterio bruožų randame eilėraštyje "Daina":

Po rasas kasas šukuoja,
Saulė jas džiovina.
Kai užgieda, uždainuoja,
Širdį taip graudina.

Aukštą dangų pamylėjo,
Blaivią jo skaistybę;
Sau akis užsižavėjo
Mėlyna gilybe.

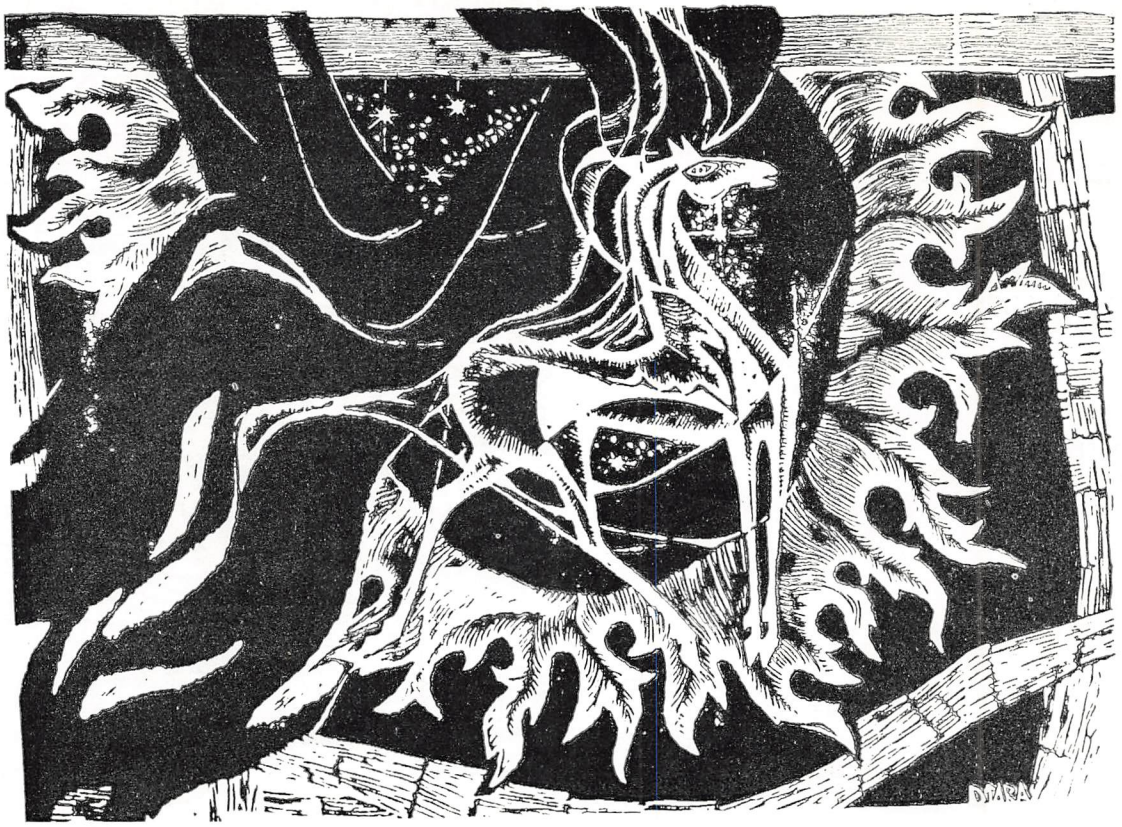

D. TARABILDIENĖ RYTAS

Akys blaivios, gelsvos kasos,
Širdys oi nešaltos,
Aukštas ūgis, kojos basos,
Nuo rasų taip baltos.

Prancūzų poetas Victor Hugo (1802-85) panašų lietuvaitės apibūdinimą išskaitė gal būt L. Rėzos išleistose "Dainose" (1825) ir parašė eilėraštį "Jaunai mergaitei", kuriam motto ėmė lietuvių dainos žodžius: "Ko liūdi, sesyte? Ar ne tavo jaunos dienos?" Eilėraštyje žymi lietuvių dainos įtaka, poetas žavėte žavisi ta mėlynake, kuri jam primena mėlyną dangų, kaip nekaltybės simbolį. Gaila, kad Maironis, vertęs kitus Hugo sonetus į lietuvių kalbą, mums nedavė šio eilėraščio vertimo.

Dainas mėgstančią lietuvaitę (dažniausiai būryje tarp kitų) rodo ir populiari "Putino daina":

Daug mergaičių pakrančiais Dubysos,
Kaip lelijų, baltų ir aukštų;
Žydi veidu, kaip putinas, visos;
Gražesnių neišgirsi balsų.

Visos puikios ir tėvo augimo
Geltonąsias sau pina kasas;
Kaip aguonos tarp linksmo jaunimo,
Bet Marytė užtemdo visas...

Svetimtaučiui nesunku rasti Lietuvą. Tai dainų ir rūtų šalis. Tai žemė, kur "rūtos žaliuoja ir mūsų sesučių dabina kasas" (Tautiška daina"). Rūtai apdainuoti Maironis skiria ištisą eilėraštį "Rūtų vainikas", kur nepataria pinti į kasas nei rožytės, nei žemčiūgo, nei gvaizdiko, tik žalią rūtelę:

Kad galvą kaišysi, įsek tu rūtelę!
Mieliausias papuošalas — rūta žalioji:
Su ją ja prisiekia mylėti jaunoji.

Rūta yra ne tik skaistybės, bet, pagal poetą, ir "laimužės šviesios ir vilties gėlelė". Mergaitės drovumas ir kuklumas vaizdžiai parodytas eilėraštyje "Mergaitė", kurį dėl jo natūralumo galima statyti į vieną eilę su garsiąja Goetės "Gegužės daina" (Mailied). Lietuvaitės religingumas aiškėja iš intymių ir jautrių poeto eilių "Aš nežinau, graži sesutė", kuri turėjo būti laiminga, kai "mylėjai vien motutę ir sargą angelą danguos", kai sunkią valandą "prispaudus prie krūtinės tiktai kryželį bučiavai". Anksti džiova mirusios mergaitės siela tokia nekalta, kad ją į dangų neša angelų giesmė — tai aiškus marianinis motyvas ("Džiova sergančiai").

Maironis, kaip romantikas, kaip praeities mylėtojas, žvelgė ir į senovę kaip pavyzdį dabarčiai, kai krinka savi papročiai, gresia svetimybės. Tai rodo "Tėvynės dainos":

Sesutės mūsų nuo senobės
Dėvėjo margus rūbelius;

Duzgeno plonas, baltas drobes
Ir koja suko ratelius,
O iš karštos jaunos krūtinės
Skambėjo dainos sidabrinės.

Tada nemindžiota liežuvio,
Nei dainų mūsų Lietuvos;
Tada negundyta lietuvio
Ieškoti meilės svetimos!
Tada už auksą nemylėta;
Tada už dainą nemokėta.

Kartą kitą Maironio poezijoj iškyla ir lietuvaitės našlaitės motyvas. Jis artimas tautosakai, kur vyrauja gegutės, kaip ateities pranašautojos, simbolis. Eilėraštyje "Ar skauda man širdį?" našlaitė nevisai sėkmingai ieško nusiraminimo gamtoje ir vietovėje.